

**ΗΜΕΡΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ
23 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2008**

**Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΚΦΡΑΣΗΣ: Η
ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΤΟΥ ΤΥΠΟΥ, ΤΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΔΥΣΦΗΜΗΣΗΣ
ΚΑΙ ΤΟ ΠΡΟΝΟΜΙΟ ΥΠΟ ΕΠΙΦΥΛΑΞΗ**

**Π. Αρτέμης,
Πρόεδρος Ανωτάτου Δικαστηρίου.**

Το Δικαίωμα και η Φύση του.

Η ελευθερία του λόγου διασφαλίζεται από το Άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την Προάσπιση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και από το Άρθρο 19 του Κυπριακού Συντάγματος. Το άρθρο 10 της Σύμβασης προνοεί τα ακόλουθα:

- 1. Παν πρόσωπον έχει δικαίωμα εις την ελευθερίαν εκφράσεως. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερίαν γνώμης ως και την ελευθερίαν λήψεως ή μεταδόσεως πληροφοριών ή ιδεών, άνευ επεμβάσεως δημοσίων αρχών και ασχέτως συνόρων. Το παρόν άρθρον δεν κωλύει τα Κράτη από του να υποβάλωσι τας επιχειρήσεις ραδιοφωνίας, κινηματογράφου ή τηλεοράσεως εις κανονισμούς εκδόσεως αδειών λειτουργίας.*

2. Η άσκησης των ελευθεριών τούτων, συνεπαγομένων καθήκοντα και ευθύνας, δύναται να υπαχθή εις ωρισμένας διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή κυρώσεις, προβλεπομένους υπό του νόμου και αποτελούντας αναγκαία μέτρα, εν δημοκρατική κοινωνία δια την εθνικήν ασφάλειαν, την εδαφικήν ακεραιότητα ή δημοσίαν ασφάλειαν, την προάσπισιν της τάξεως και πρόληψιν του εγκλήματος, την προστασίαν της υγείας ή της ηθικής, την προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων των τρίτων, την παρεμπόδισιν της κοινολογήσεως εμπιστευτικών πληροφοριών ή την διασφάλισιν του κύρους και αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.»

Το Άρθρο 19 του Συντάγματος διαλαμβάνει τα πιο κάτω:

- «1. Έκαστος έχει το δικαίωμα ελευθερίας του λόγου και της καθ' οιονδήποτε τρόπον εκφράσεως.*
- 2. Το δικαίωμα τούτου περιλαμβάνει την ελευθερίαν της γνώμης, της λήψεως και μεταδόσεως πληροφοριών και ιδεών άνευ επεμβάσεως οιασδήποτε δημοσίας αρχής και ανεξαρτήτως συνόρων.*
- 3. Η ενάσκησις των δικαιωμάτων, περί των η πρώτη και δευτέρα παράγραφος του παρόντος άρθρου, δύναται να υποβληθή εις διατυπώσεις, όρους, περιορισμούς ή ποινάς*

προδιαγεγραμμένους υπό του νόμου και αναγκαίους μόνον προς το συμφέρον της ασφάλειας της Δημοκρατίας ή της συνταγματικής τάξεως ή της δημοσίας ασφάλειας ή της δημοσίας τάξεως ή της δημοσίας υγείας ή των δημοσίων ηθών ή προς προστασίαν της υπολήψεως ή των δικαιωμάτων άλλων ή προς παρεμπόδισιν της αποκαλύψεως πληροφοριών ληφθεισών εμπιστευτικώς ή προς διατήρησιν του κύρους και της αμεροληψίας της δικαστικής εξουσίας.

- 4. Η κατάσχεσις εφημερίδων ή άλλων εντύπων δεν επιτρέπεται άνευ εγγράφου αδείας του γενικού εισαγγελέως της Δημοκρατίας, ήτις δέον να επικυρωθή δι' αποφάσεως αρμοδίου δικαστηρίου εντός εβδομήκοντα δύο ωρών το βραδύτερον, εν περιπτώσει δε μη επικυρώσεως αίρεται η κατάσχεσις.*
- 5. Ουδέν εκ των διαλαμβανομένων εις το παρόν άρθρον εμποδίζει την Δημοκρατίαν ν' απαιτή την έκδοσιν αδείας ή λειτουργίας (για λειτουργία) επιχειρήσεων ραδιοφωνικών ή κινηματογραφικών ή τηλεοράσεως.»*

Η διεθνής και εθνική επιστήμη και νομολογία έχουν αναγνωρίσει τη σπουδαιότητα της ελευθερίας του τύπου και του ρόλου του σε μια δημοκρατική

κοινωνία. Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στη υπόθεση *The Sunday Times* (απόφαση της 26^{ης} Απριλίου 1979, Σειρά Α, Αρ. 30) και σε πολλές μεταγενέστερες υποθέσεις, έχει ασχοληθεί με την υποχρέωση των μέσων ενημέρωσης να τηρούν το κοινό ενήμερο και το δικαίωμα του κοινού να λαμβάνει πληροφορίες. Τα μέσα ενημέρωσης και ο τύπος ενεργούν ώστε να διασφαλίζεται υπεύθυνα και υπόλογη διακυβέρνηση, μέσω της αποκάλυψης διαφθοράς και κατάχρησης εξουσίας.

Το δικαίωμα κριτικής είναι αναγκαίο στη δημοκρατική πολιτική και τα αποδεχτά όρια τέτοιας κριτικής έχουν ευρύτατες διαστάσεις για ένα πολιτικό πρόσωπο, παρά για οποιοδήποτε ιδιώτη. Ο ρόλος του φύλακα που διαδραματίζει ο τύπος έχει στηριχτεί τόσο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και από το Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε πολλές περιπτώσεις. Στην υπόθεση *The Handyside* (απόφαση της 7^{ης} Δεκεμβρίου 1976, Σειρά Α, Αρ. 24) η φύση και το πεδίο της ελευθερίας της έκφρασης καθορίστηκε ως ακολούθως:

«Η ελευθερία της έκφρασης συνιστά αναγκαίο θεμέλιο μιας δημοκρατικής κοινωνίας, μια από τις βασικές προϋποθέσεις για την πρόοδό της και για την ανάπτυξη κάθε ανθρώπου. Εφαρμόζεται όχι μόνο στην “πληροφόρηση” ή στις “ιδέες” που γίνονται ευνοϊκά

δεχτές ή θεωρούνται ως ανώδυνες ή αδιάφορες, αλλά, επίσης, σε εκείνες που προσβάλλουν, πλήττουν ή ενοχλούν το Κράτος ή οποιοδήποτε τμήμα του πληθυσμού. Τέτοιες είναι οι απαιτήσεις της πλουραλιστικής ανεκτικότητας και του ανοιχτού πνεύματος, χωρίς τις οποίες δεν νοείται η ύπαρξη “δημοκρατικής κοινωνίας”».

Περιορισμοί.

Αλλά δε νοείται η ελευθερία του τύπου να μη συνοδεύεται από ευθύνες και περιορισμούς στη συλλογή και μετάδοση πληροφοριών. Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση στο Άρθρο 10, προνοεί για περιορισμούς, που είναι *«αναγκαίοι σε μια δημοκρατική κοινωνία»*. Στην υπόθεση *Handyside*, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων υπέδειξε ότι, *«αναγκαίοι»*, σημαίνει μια βαρύνουσα κοινωνική ανάγκη και το κριτήριο είναι αυστηρότερο παρά το *«εύλογο»* και *«επιθυμητό»*.

Από διάφορες αυθεντικές πηγές, είναι δυνατό να διαμορφωθεί αριθμός γενικών διεθνών αρχών στην ερμηνεία των περιορισμών:

- (α) Η ελευθερία είναι ο κανόνας και ο περιορισμός της η εξαίρεση.
- (β) Νομιμότητα: Ο περιορισμός πρέπει να προνοείται από το νόμο.

- (γ) Το θεμιτό: Ο περιορισμός πρέπει να επιδιώκει ένα θεμιτό σκοπό, που δικαιολογείται από ένα από τους λόγους που επιτρέπονται από το Άρθρο 10.
- (δ) Αναλογικότητα: Ο περιορισμός πρέπει να αποδεικνύεται ότι είναι «αναγκαίος» για το θεμιτό σκοπό που επιδιώκεται να επιτευχθεί.

Το Δίκαιο της Δυσφήμισης.

Το κοινό δίκαιο και οι πρόνοιές του σχετικά με τη δυσφήμιση (που εφαρμόζεται και στην Κύπρο), εξελίχθηκε ανεξάρτητα από τη διασφάλιση της ελευθερίας του λόγου και της έκφρασης και τώρα πρέπει να εφαρμόζεται σε συσχετισμό με το δικαίωμα της ελευθερίας του λόγου που διασφαλίζεται με το Άρθρο 10 της Σύμβασης. Η νομολογία των χωρών της Κοινοπολιτείας που υιοθέτησαν το αγγλικό κοινό δίκαιο ως τον πυρήνα του δικαίου τους, δείχνει μια συνεχή τάση διεύρυνσης των ορίων της ελευθερίας του λόγου και περιορισμού του πεδίου των παρεκκλίσεων που προνοούνται για το δικαίωμα. Στην Αγγλία, η τάση είναι παρόμοια και υπήρξε διεύρυνση του πεδίου της υπεράσπισης του προνομίου υπό επιφύλαξη. (Δείτε *Reynolds v. Times Newspapers (1998)3 All E.R. 961*, *(1999)4 All E.R. 609*), και *Charman v. Orion Ltd. (2008)1 All E.R. 750*.) Το Αγγλικό δίκαιο αναγνωρίζει τώρα την ελευθερία του λόγου ως βασικό συνταγματικό δικαίωμα του ατόμου, όπως κάποιος μπορεί να διαπιστώσει από την πρόσφατη απόφαση *R(ProLife Alliance) v. BBC (2002)2 All E.R. 756*,

ταυτίζοντας το δικαίωμα με εκείνο που διασφαλίζεται από το Άρθρο 10 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι οι πρόνοιες του κοινού δικαίου, που αφορούν τη δυσφήμιση, ισοδυναμούν με περιορισμό του δικαιώματος του ελεύθερου λόγου και της έκφρασης και της μετάδοσης πληροφοριών. Ο σκοπός του περιορισμού είναι η προστασία της φήμης και της υπόληψης του ατόμου. Τα Κυπριακά δικαστήρια στην υπόθεση **Αλήθεια Εκδοτ. Εταιρεία Λτδ κ.ά. ν. Αλωνεύτη (2002)1(Γ) Α.Α.Δ. 1863** έκριναν ότι, οι πρόνοιες του περί Αστικών Αδικημάτων Νόμου, Κεφ. 148, σχετικά με τη δυσφήμιση, που κωδικοποιούν το κοινό δίκαιο επί του θέματος, δικαιολογούνται από την ανάγκη προστασίας της φήμης και υπόληψης του ατόμου και των θεμελιωδών του δικαιωμάτων.

Η Ελευθερία του Λόγου και η Διαφύλαξη της Φήμης.

Επισημαίνεται ότι η Αμερικανική νομική επιστήμη και νομολογία και η νομολογία του Στρασβούργου έχουν, σε αρκετές περιπτώσεις, επιδείξει μεγάλη ευαισθησία και έχουν αποδώσει υπερβολική προστασία στο δικαίωμα της ελευθερίας και της έκφρασης, σε αντίθεση με την λιγότερη ευαισθησία που δείχνουν για το δικαίωμα της φήμης και της υπόληψης. Ο λόγος μπορεί να είναι το γεγονός ότι το δικαστήριο του Στρασβούργου δεν είχε μέχρι τότε αναγνωρίσει

το δικαίωμα της φήμης ως δικαίωμα που διασφαλίζεται από τη Σύμβαση. Μέχρι τότε, τούτο είχε αποτελέσει βάση μόνο για θεμιτό περιορισμό. Σε μια μελέτη με τίτλο «*Η ελευθερία της έκφρασης και το δικαίωμα της φήμης*», ο πρώην Κύπριος δικαστής του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, κ. Λουκής Λουκαΐδης, εξέφρασε την άποψη ότι επιθέσεις εναντίον της φήμης προσώπου, μπορεί να αποτελούν παράβαση του Άρθρου 8 της Σύμβασης, που προνοεί για την προάσπιση και σεβασμό της ιδιωτικής ζωής, σχολιάζοντας ότι «*θα ήταν ανεξήγητο να μην υπάρχει άμεση προστασία της φήμης και υπόληψης του ατόμου σε μια Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που συντάχθηκε αμέσως μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και σκοπό είχε να αναβαθμίσει την προστασία του ατόμου, μετά τις απεχθείς εμπειρίες του Ναζισμού. Η Σύμβαση ρητά διασφαλίζει δικαιώματα μικρότερης σπουδαιότητας, όπως το δικαίωμα σεβασμού της αλληλογραφίας. Είναι, κατά συνέπεια, δύσκολο να δεχτούμε ότι η βασική ανθρώπινη αξία της υπόληψης του ανθρώπου στερείται άμεσης προστασίας από τη Σύμβαση και απλώς αναγνωρίζεται κάτω από προϋποθέσεις ως περιορισμός στο δικαίωμα της ελευθερίας της έκφρασης, με αποτέλεσμα η φήμη κάποιου προσώπου να «επιτρέπεται» από τη Σύμβαση να καταστρέφεται, αν ένα Υψηλό Συμβαλλόμενο Μέρος αποφασίσει να μη δώσει επαρκή νομική προστασία εναντίον λιβέλου».*

Στην υπόθεση *Reynolds* η σημασία της φήμης έχει περιγραφεί με τις πιο κάτω λέξεις:

«Η φήμη είναι εγγενές και σημαντικό μέρος της υπόληψης του ατόμου. Επίσης, συνιστά τη βάση πολλών αποφάσεων σε μια δημοκρατική κοινωνία, που είναι θεμελιώδεις στην ευημερία της: Ποιο να εργοδοτήσεις, για ποιο να εργαστείς, ποιο να προαγάγεις, με ποιο να συναλλάσσεσαι ή ποιο να ψηφίζεις. Μια και η φήμη αμαυρωθεί από ένα ανυπόστατο ισχυρισμό σε μια εθνική εφημερίδα μπορεί να ζημιωθεί για πάντα, ειδικά εάν δεν υπάρχει ευκαιρία να αποκατασταθεί η φήμη του προσώπου αυτού. Όταν αυτό συμβεί, τόσο η κοινωνία όσο και το άτομο είναι οι χαμένοι. Γιατί δεν πρέπει να υποτεθεί ότι η προστασία της φήμης είναι ζήτημα σημαντικό μόνο για τον επηρεαζόμενο ιδιώτη και την οικογένειά του. Η προστασία της φήμης συντελεί στην διασφάλιση του δημόσιου καλού. Είναι προς το δημόσιο συμφέρον η φήμη δημοσίων προσώπων να μη αμαυρώνεται.»

Προνόμιο υπό Επιφύλαξη.

Μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι περιορισμοί που επιβάλλονται από το δίκαιο της δυσφήμισης στην ελευθερία του λόγου και της έκφρασης και το καθήκον και το δικαίωμα των μέσων ενημέρωσης για πληροφόρηση του κοινού σε πολιτικά θέματα και σε θέματα που αφορούν δημόσια πρόσωπα, εξισορροπείται από την

υπεράσπιση του προνομίου υπό επιφύλαξη, που μπορούν να επικαλεστούν άτομα που δημοσιεύουν δυσφημηστικό υλικό και, ιδιαίτερα, ο τύπος και όλα τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, με βάση το άρθρο 21 του περί Αστικών Αδικημάτων Νόμου, Κεφ. 148. Το άρθρο αυτό προνοεί τα ακόλουθα:

«Η δημοσίευση δυσφημηστικού δημοσιεύματος είναι προνομιά, υπό την επιφύλαξη ότι έγινε καλή τη πίστει, στις ακόλουθες περιπτώσεις, δηλαδή –

- (α) *αν η σχέση μεταξύ του προσώπου από το οποίο και του προσώπου προς το οποίο έγινε η δημοσίευση είναι τέτοια ώστε το πρόσωπο που δημοσίευσε να τελεί υπό νομικό, ηθικό ή κοινωνικό καθήκον να δημοσιεύσει αυτό προς το πρόσωπο προς το οποίο έγινε η δημοσίευση και ο τελευταίος έχει αντίστοιχο συμφέρον στη λήψη του δημοσιεύματος ή το πρόσωπο που δημοσίευσε έχει έννομο προσωπικό συμφέρον που χρειάζεται προστασία, και το πρόσωπο προς το οποίον έγινε η δημοσίευση τελεί υπό αντίστοιχο νομικό, ηθικό ή κοινωνικό καθήκον να προστατεύσει το εν λόγω συμφέρον:*

Νοείται ότι η δημοσίευση δεν υπερβαίνει είτε κατ' έκταση είτε κατ' ουσία το εύλογα επαρκές υπό τις περιστάσεις.

.....»

Η υπεράσπιση αυτή βασίζεται στο καθήκον του τύπου να πληροφορεί το κοινό για θέματα ενδιαφέροντος, κυρίως πολιτικά, και στο δικαίωμα του κοινού να τυγχάνει πληροφόρησης για τέτοια θέματα. Τέτοιος ελεύθερος διάλογος είναι εξ *ων ουκ άνευ* σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Μερικές από τις αρχές μπορούν να διαφανούν μέσα από το σκεπτικό τις απόφασης στην υπόθεση *Reynolds*, που αφορούν την ύπαρξη του προνομίου υπό επιφύλαξη και που μπορούν να περιγραφούν περιληπτικά ως ακολούθως:

- (α) Πληροφόρηση για πολιτικά θέματα, αν περιέχει δυσφημιστικό υλικό, δεν καλύπτεται αυτόματα από την υπεράσπιση προνομίου υπό επιφύλαξη, αλλά είναι το περιεχόμενο της πληροφόρησης που μπορεί να έχει αυτό το αποτέλεσμα, ανάλογα με τη σπουδαιότητα του για το κοινό και το σχετικό δικαίωμα του κοινού να τυγχάνει πληροφόρησης.
- (β) Η υπεράσπιση έχει ελαστικότητα και βασίζεται στις πραγματικότητες των καιρών: Η σημασία των θεμάτων και το ενδιαφέρον του κοινού είναι παράγοντες που υπόκεινται σε αλλαγή.
- (γ) Η ύπαρξη της υπεράσπισης του προνομίου υπό επιφύλαξη εξαρτάται σε αριθμό παραγόντων, που έχουν ως πυρήνα τους το καθήκον του τύπου να ερευνά για να βρει την αλήθεια του δημοσιεύματος και να δημοσιεύει με δίκαιο τρόπο συγκρουόμενες εκδοχές.

Στην αγγλική υπόθεση *Charman* στην οποία ήδη αναφέρθηκα, κρίθηκε ότι ενέπιπτε στην υπεράσπιση του προνομίου υπό επιφύλαξη η λεγόμενη «υπεράσπιση του ρεπορτάζ» (reportage defence), όπου δεν υιοθετείται η αλήθεια του δυσφημιστικού κειμένου αλλά απλώς γίνεται αναφορά στο ότι έγιναν οι δυσφημιστικές δηλώσεις.

Η ύπαρξη της υπεράσπισης του προνομίου υπό επιφύλαξη σε κάθε περίπτωση και σε κάθε χώρα αποφασίζεται από ένα συνδυασμό των ειδικών νομοθετικών προνοιών και της αντίληψης των κριτηρίων που τη διέπουν όπως προκύπτουν από τη νομολογία. Στις Ηνωμένων Πολιτείες, έχει αποφασιστεί ότι το αναγκαίο στοιχείο είναι η απουσία κακής πίστης που είναι και το κριτήριο στη Νέα Ζηλανδία, όπου, επίσης, γίνεται αναφορά και στη σχέση της κακής πίστης και της επίδειξης αδιαφορίας ή ανευθυνότητας στην έρευνα και ανεύρεση της αλήθειας του δημοσιεύματος. Στην Αυστραλία, πέρα από την έλλειψη κακής πίστης, το δημοσίευμα πρέπει να είναι εύλογο, αφού αυτό ρητά προνοείται από το νόμο και έχει επισημανθεί ότι η καλή πίστη και το εύλογο πάνε μαζί. Στην Αγγλία, το θέμα έχει λυθεί με την εμπειρική προσέγγιση του κοινού δικαίου που επικεντρώνεται στο ερώτημα κατά πόσο, κάτω από τις περιστάσεις κάθε περίπτωσης, ένα δυσφημιστικό δημοσίευμα θα πρέπει να θεωρηθεί ως προνομιούχο.

Συμπέρασμα.

Το ερώτημα της εξισορρόπησης του δικαιώματος της ελεύθερης έκφρασης και μετάδοσης πολιτικών πληροφοριών από τον τύπο και τα μέσα ενημέρωσης και του θεμελιώδους δικαιώματος του ατόμου για τη φήμη και υπόληψή του δεν είναι εύκολο έργο. Επίσης έχει λεχθεί, ότι *«ανακριβείς δηλώσεις είναι αναπόφευκτες στον ελεύθερο διάλογο και πρέπει να προστατεύονται, αν η ελευθερία της έκφρασης θα έχει τις αναγκαίες προϋποθέσεις που χρειάζεται για να επιβιώσει»*. Το κύριο δε επιχείρημα για την προστασία του δικαιώματος της ελευθερίας του τύπου, είναι η ενθάρρυνση για ένα ελεύθερο διάλογο σε θέματα δημοσίου ενδιαφέροντος. Αφ' ετέρου, είναι αναγκαίο να αποκλείονται αναληθείς και δυσφημιστικές δηλώσεις, για να προστατεύεται η φήμη των πολιτών και για να βελτιώνεται η ποιότητα της δημοσιογραφίας με τον αποκλεισμό λανθασμένης πληροφόρησης και με την προστασία του δικαιώματος του κοινού να ενημερώνεται ορθά. Ψευδείς κατηγορίες εναντίον δημοσίων προσώπων μπορεί, ακόμα, να αποθαρρύνουν ικανά πρόσωπα από του να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους από μια δημόσια θέση, κάτι που σίγουρα αντιστρατεύεται τις ορθές πολιτικές διαδικασίες.

Πηγές:

- (1) “Freedom of Information and the Press”. Lectures by Professor Kevin Boyle.
- (2) “Freedom of Expression and the Right to Reputation”. Loukis G. Loucaides, judge of the European Court of Human Rights.
- (3) Η απόφαση στην υπόθεση *Αλήθεια Εκδοτ. Εταιρεία Ατδ κ.ά. ν. Αλωνεύτη*.

* * *